

Ikolojia ya Lugha Nchini Tanzania na Mustakabali wa Lugha za Jamii

Gervas A. Kawonga¹
Chuo Kishiriki cha Elimu Mkwawa

DOI: <https://doi.org/10.56279/mulika.na41t1.3>

Ikisiri

Makala haya yanahusu uchambuzi wa ikolojia ya lugha nchini Tanzania na mustakabali wa lugha za jamii. Lengo lake ni kuonesha jinsi Sera ya Lugha inavyotumika kujenga ikolojia kandamizi dhidi ya lugha za jamii nchini Tanzania. Data za utafiti zilitokana na mabango ya matangazo katika jiji la Mbeya na usaili na mamlaka zinazojihusisha na maamuzi kuhusu lugha na utamaduni. Data zote zimewasilishwa kwa mbinu ya ufafanuzi wa kinathari ili kurahisisha uelewekaji wake zinapohusishwa na Sera ya Lugha nchini Tanzania. Matokeo ya uchunguzi wa mabango ya matangazo 156 yanaonesha kuwa lugha zinazotumika katika matangazo ni Kiswahili na Kiingereza pekee. Data za usaili zinaonesha kwamba msimamo wa mamlaka za nchi ni kutoruhusu lugha za jamii kutumika katika maeneo ya umma kwa sababu ya kuzihusisha na ukabila, uvunjifu wa umoja wa kitaifa na kugawanyika kwa nchi. Tathmini ya Sera ya Lugha ya Tanzania kwa msingi wa Nadharia ya Kitaksonomia inadhihirisha itikadi ya kuziua lugha za jamii kwa lengo la kuimarisha utaiifa. Itikadi hiyo inajitokeza waziwazi bila kuzingatia kwamba lugha za jamii ni muhimu katika maendeleo na ustawi wa jamii nzima. Pendekezo la makala haya ni kwamba mamlaka za lugha na utamaduni zifanye udurusu wa Sera ya Lugha ili kuhakikisha kuwa lugha zote zinapewa wigo mpana wa kutumika na kuhifadhiwa kwa faida za watumiaji wake na makuzi endelevu ya lugha ya Kiswahili.

1.0 Utangulizi

Makala haya yanahusu hali ya ikolojia ya lugha nchini Tanzania na jinsi inavyoweza kuziendeleza au kuzidumaza lugha zilizomo ikiwa ni pamoja na lugha za jamii. Tanzania ni nchi yenye ikolojia ya wingilugha, ambayo ina lugha za jamii zisizopungua 150 (MLUTA, 2009). Vilevile, Simons na Fennig (2017) wanaeleza kuwa kuna lugha nane (8) za kigeni ambazo ni Kiingereza, Kifaransa, Kiarabu, Kiitaliano, Kichina, Kijapani, Kijerumani na Kireno. Lugha hizo zinatajwa pia na watafiti Gallina (2016) na Wockelmann (2020) kuwa zinatawala mandhari-lugha ya Zanzibar kutokana na shughuli za utalii. Kwa hiyo, tunakubaliana na watafiti hao kuwa lugha nane (8) za kigeni zilizotajwa zinajulikana zaidi katika ikolojia ya lugha nchini Tanzania. Kwa hiyo, inazifanya lugha za Tanzania kuwa jumla 158.

¹ Baruapepe: kawongag@yahoo.com

Miongoni mwa lugha zote 158 ni Kiswahili na Kiingereza tu ndizo lugha rasmi kwa mujibu wa Sera ya Lugha ya Tanzania. Sera ya lugha ni maelekezo au mfululizo wa maelekezo yanayotolewa na mtu au kikundi cha watu kuhusu hadhi na dhima za lugha katika jamii (Ricento, 2009a). Katika maeneo mengi ya miji, lugha za kigeni zinaweza kudhihirika katika mandhari-lugha katika matangazo na majina ya bidhaa zinazaoingizwa nchini Tanzania kutoka katika nchi za wazungumzaji wa lugha husika. Majina ya bidhaa kama kigezo cha kuelezea hali ya mandhari-lugha kilitumika katika uchambuzi wa Peterson (2014) na kufikia hitimisho kwamba jiji la Dar es Salaam lilitawaliwa na mandhari-lugha yenye wingilugha. Hata hivyo, Coulmas (2009) anatahadharisha kuwa majina si kigezo thabiti katika kueleza hali ya mandhari-lugha kwa sababu yanaweza kuhusishwa na lugha zaidi ya moja. Hata hivyo, si lengo la makala haya kujadili nafasi ya majina katika mandhari-lugha.

Nchini Tanzania, hadhi na dhima za lugha zimefafanuliwa katika Sera ya Utamaduni ya Tanzania. Kidhima, Kiswahili kinatumika kufundishia elimu ya msingi na kutolea mafunzo ya ualimu Daraja la IIIA. Vilevile, Kiswahili ni lugha ya mawasiliano ya serikali na lugha ya taifa nchini Tanzania. Pia, inatumika bungeni na katika mahakama za mwanzo. Mwaka 2021 Serikali ya Tanzania ilitangaza kupitia vyombo vya habari kwamba Mahakama Kuu ya Tanzania iweke mpango wa kutafsiri sheria za nchi kwa lugha ya Kiswahili na kwamba mashauri yote ya kimahakama katika ngazi zote yaendeshwe kwa Kiswahili. Hii inahusisha utunzaji wa kumbukumbu za mwenendo wa mashauri hayo na hukumu zinazotolewa katika mahakama zote nchini. Kama hatua hii itatekelezwa kikamilifu, itaongeza hadhi na kupanua wigo wa matumizi ya lugha ya Kiswahili ambayo ni lugha ya taifa. Kishe (2014) anasisitiza umuhimu wa matumizi ya lugha katika maeneo nyeti kama ilivyo uga wa sheria ili kuhifadhi na kupanua wigo wa matumizi. Umuhimu wa matumizi ya lugha ya Kiswahili katika maeneo nyeti ulipata utashi wa Rais wa Serikali ya Awamu ya Tano wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Hayati John Pombe Magufuli, ambaye alisisitiza matumizi ya Kiswahili katika sekta ya mahakama ili wanaohudumiwa washuhudie haki ikitendeka. Akisistiza umuhimu wa kutumia Kiswahili katika hafla ya kumuapisha Jaji wa Mahakama ya Rufaa, Mhe. Zepharine Nyalugenda Galeba, tarehe 2 Februari, 2021 alikuwa na haya ya kueleza:

Nimekuteua kwa makusudi ili Kiswahili ukakiendeleze kwa Majaji wa Mahakama ya Rufaa ili hiki kilichokusaidia kuwa Jaji wa Mahakama ya Rufaa usikiachie huko kikawa kisingizio cha kupatia kazi, ukawe chachu ya Kiswahili kuanza kutumika. Mhe. Jaji Kiongozi na Waheshimiwa Majaji, wananchi wanalia kwa hukumu ambazo hawawezi wakazisoma, kutafsiri tu kwenyewe ni lazima walipe pesa, tunatengeneza mateso na machozi kwa wananchi wengi muwaonee huruma Watanzania.

Chanzo: <http://www.maelezo.go.tz/new/jpm-amtangaza-jaji-galeba-kuwa-shujaa-wa-kiswahili-katika-sheria>

Utashi huo wa Rais wa Serikali ya Awamu ya Tano ulitarajiwa kuongeza chachu ya matumizi ya Kiswahili na kuweka misingi ya kuikuza zaidi lugha hiyo ili iwasaidie wananchi kupata maendeleo. Hata hivyo, hakuna utafiti ambao umefanyika kutathmini kiwango cha athari ya kauli hiyo ya aliyekuwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika matumizi ya Kiswahili kwenye sekta ya mahakama. Hata hivyo, si lengo la makala haya kufanya tathmini hiyo bali ni kuweka usuli muhimu katika kueleza ikolojia ya lugha nchini Tanzania na mustakabali wa lugha za jamii.

Kiswahili kinatumika kwa kiasi kikubwa katika nchi za Rwanda, Sudani Kusini, Kenya, Burundi, Malawi, Zambia, Zimbabwe na Visiwa vya Komoro (Msanjila, 2003; Moshi, 2006; Bwenge, 2012; Petzell, 2012). Kutumiwa katika nchi hizo kama lugha ya kuziunganisha jamii zenye usuli tofauti wa kiisimu, ni ushahidi wa Kiswahili kuenea kimataifa. Vilevile, baadhi ya jumuiya za kikanda kama vile Jumuiya ya Afrika Mashariki na Jumuiya ya Maendeleo ya Kiuchumi ya Nchi za Kusini mwa Afrika zimetangaza Kiswahili kuwa mojawapo ya lugha zake rasmi. Kwa hali hiyo, Kiswahili ni lugha ya mawasiliano mapana miongoni mwa wananchi wengi wa Afrika Mashariki na Kati.

Kwa upande wa lugha ya Kiingereza, dhima zake ni kama zilivyofafanuliwa na Moshi (2006) kuwa, licha ya kufundishwa kama somo la lazima kuanzia elimu ya awali hadi sekondari na somo la hiari katika vyuo vikuu vya ndani na nje ya Tanzania, lugha ya Kiingereza inatumika katika maeneo yote rasmi kama vile katika bunge, mahakama, elimu kuanzia ya awali, msingi hadi ya juu. Maeneo mengine ambamo Kiingereza kinatumika ni diplomasia, teknolojia ya mawasiliano, miamala ya kimataifa na kwenye mawasiliano ya serikali nchini Tanzania. Kutambuliwa kwa lugha hizo mbili pekee hakuweki msingi thabiti wa kuziendeleza lugha za jamii. Makala haya yanaonesha jinsi ambavyo Sera ya Lugha ya Tanzania haijafanikiwa kujenga ikolojia msawazo ya lugha, suala ambalo linatishia mustakabali wa kuendelea kuwapa kwa lugha za jamii nchini Tanzania.

2.0 Mapitio ya Maandiko

Ikolojia ya Lugha ni dhana iliyoasisiwa na Haugen (1972) katika kufasili mtandao changamani wa uhusiano unaojitokeza baina ya mazingira, lugha na watumiaji wake. Msingi mkuu wa dhana hii ni kwamba uchunguzi wowote wa kiisimu unapaswa kubainisha nafasi ya lugha kihadhi katika muktadha wa uhusiano wake na lugha zingine. Msisitizo wa uchunguzi huwekwa kwenye lugha zilizomo katika eneo husika ili kueleza jinsi zinavyohusiana miongoni mwake na zinavyoathiriwa na masuala yaliyopo nje ya lugha zenyewe kama vile Sera ya Lugha, watumiaji wa makundi mbalimbali na utashi wa mamlaka katika kukuza wingilugha na uanuwailugha. Hii ni fasili iliyongwa mkono na Wandel's (2005) kwamba ikolojia ya kiisimu ni mtandao changamani wa uhusiano unaojitokeza baina ya mazingira, lugha na watumiaji wa lugha husika.

Kuhusisha uchunguzi wa lugha na mandhari-lugha kunatokana na sifa mtambuka inayoifanya taaluma hiyo kuwa na uwezo wa juu zaidi kiufafanuzi na kiuchambuzi kupita ukomo uliokuwa umefikiwa na taaluma ya jumla ya isimujamii (Blommaert, 2013). Waasisi wa dhana ya mandhari-lugha wanafasili kuwa ni lugha ya maandishi ya alama za barabarani, majina ya mitaa, majina ya mahali, alama za maduka, alama za majengo ya serikali, vibao vya biashara, maandishi katika kuta za majengo, majina ya bidhaa na mabango ya matangazo ambayo huungana kwa pamoja kuunda mandhari-lugha ya eneo husika katika miji, wilaya, mikoa, majiji na maeneo mengine (Landry na Bourhis, 1997). Wanazuoni wengi (Gorter, 2006, 2013; Backhaus, 2007; Shohamy na Gorter, 2009; Blommaert, 2013) wanakubaliana na fasili hiyo ya Landry na Bourhis licha ya tofauti ndogondogo za msisitizo na mielekeo ya kinadharia katika tafiti mbalimbali.

Mandhari-lugha ni taaluma mtambuka, inayovuka mawanda ya isimu na kuhusisha masuala mapana ya jamii kama vile elimu, sosholojia, siasa, mawasiliano katika maeneo ya umma, ujifunzaji wa lugha ya pili, tafsiri, ishara, sera ya lugha, uchumi na taaluma za upangaji wa miji (Backhaus, 2007; Shohamy na Gorter, 2009). Makala haya yanatumia data za mandhari-lugha kuonesha jinsi Sera ya Lugha nchini Tanzania inavyoathiri ikolojia ya lugha na kuhatarisha mustakabali wa lugha za jamii.

Katika makala haya tunataja Sera ya Lugha ya Tanzania tukiwa na ufahamu kuwa kuna mvutano wa kimtazamo kuhusu kuwapo au kutokuwapo kwa Sera ya Lugha nchini Tanzania. Msimamo wa makala haya, ni kwamba Sera ya Lugha inajitokeza katika Sera ya Utamaduni ya Mwaka 1997. Ujitokezaji wa Sera ya Lugha ndani ya sera ya masuala mengine ni suala la kawaida kama anavyoeleza Fishman (2009) kwamba sera ya lugha inaweza kujitokeza kwa pamoja na sera zinazohusu masuala mengine. Anataja masuala hayo kuwa ni pamoja na mipango ya elimu, viwanda, mpango wa kilimo, mpango wa utamaduni, mpango wa utambulisho wa kitaifa na mipango mingine inayowekwa na mamlaka za nchi kwa ajili ya kuendeleza itikadi zake. Wakati wa utafiti huu, ofisa wa wizara yenye dhamana ya lugha na utamaduni alipoulizwa kuhusu uwezekano wa kutenganisha Sera ya Lugha na ile ya Utamaduni alikuwa na haya ya kueleza:

Hivi karibuni kulikuwa na mapitio ya Sera ya Utamaduni ili kuona kama zinaweza kutenganishwa, yaani kuwe na Sera ya Utamaduni, Sera ya Lugha na Sera ya Sanaa. Kinachoonekana hapa ukiondoa lugha na sanaa, utamaduni utabakia na mambo gani! Hasa unapozingatia kwamba michezo nayo inatakiwa kuwa na sera yake mahususi. Msukumo wa kufikiria kuwa na Sera ya Lugha inayojitegemea ulitokana pia na matakwa ya Kamisheni ya Kiswahili [ya Afrika Mashariki] ya kutaka kila nchi iwe na Sera ya Lugha inayojitegemea na mkazo ukiwa kwenye lugha ya Kiswahili. Haja ya kuwa na Sera ya Lugha pia ilitokana na ukweli kwamba Sera ya Utamaduni haikutaja kabisa lugha za ishara na

nuktanundu. Hata hivyo, lugha za ishara na nuktanundu zimeingizwa kwenye sera ya utamaduni katika mapitio yaliyofanyika hivi karibuni. Sasa sijui, wacha tsubiri rasimu hizo zirudi, hatujui kama zitarudi zikiwa kila moja peke yake au kama Sera ya Utamaduni iliyoboreshwa.

Chanzo: Uwandani (2019)

Hadi sasa Sera ya Lugha ya Tanzania haijatenganishwa na Sera ya Utamaduni wala hakuna sera ya utamaduni iliyoboreshwa. Maelezo ya dondoo hapo juu yanasisitiza kuwa Sera ya Lugha ya Tanzania ipo ndani ya Sera ya Utamaduni na inaweza kuendelea kuwa hivyo kwa muda mrefu ujao. Msanjila (2003) anafasili dhana ya sera ya lugha kuwa ni mwongozo wa utekelezaji unaohakikisha kwamba lugha zilizopo katika nchi husika zinatumiwa sawasawa kulingana na mipango ya nchi hiyo bila kujali kama inajitokeza peke yake au ndani ya sera ya masuala mengine. Sera ya lugha ni chombo muhimu na madhubuti katika kujenga ikolojia ya lugha ya jamii husika. Kwa hiyo, kuna umuhimu wa kuonesha hali ya sasa ya kiikolojia ili kufahamu mustakabali wa lugha zilizomo hasa zile ambazo zinaelekea kuwa pembezoni mwa ajenda za taifa kuhusu ukuzaji wa lugha.

Mipango ya nchi kuhusu matumizi ya lugha inaweza kuzipendelea baadhi na kutweza lugha zilizo nyingi, hivyo, kuhatarisha mustakabali wa lugha hizo. Maoni ya Carlsson (2021) ni kwamba wanazuoni wanaotetea dhana ya lugha moja taifa moja wana maelezo kuwa lugha ya taifa ni moja ya tunu za taifa, kwa hiyo, ni lazima lugha ya taifa ipewe kipaumbele dhidi ya lugha za jamii ili kujenga umoja wa kitaifa. Wakati suala hilo lina mantiki kwa upande mmoja, msimamo huo haelezi hasara inayotokana na kutweza lugha nyingine kama zilivyo lugha za jamii Tanzania. Sterzuk na Fayant (2018) walipochunguza nafasi ya Kiingereza katika elimu ya juu nchini Kanada na walihitimisha kuwa sera ya lugha inazibagua lugha za wazawa katika mfumo wa elimu kutokana na kutoamini kuwa zinaweza kuchangia maarifa muhimu kwa ustawi wa jamii hizo. Mtazamo huo unawiana na Sera ya Utamaduni (1997) na Sera ya Elimu na Mafunzo (2014) zinazochukulia kwamba lugha za jamii zinaweza kuwa kikwazo kwa utaiifa na hazichangii chochote katika maendeleo ya jamii nchini Tanzania. Makala haya yanaweka msingi wa kubadilisha fikra za kutweza lugha na kisha kujenga fikra mpya inayojali wingilugha na uanuwailugha. Aidha, makala haya yanakusudia kufanya uchambuzi wa sera ya lugha kwa kutumia Nadharia ya Kitaksonomia ili kuonesha athari za kukosekana kwa ikolojia msawazo ya lugha kama itakavyoelezwa katika sehemu inayofuata. Data za mandhari-lugha za picha za mabango ya matangazo na usaili zimetumika kuonesha mustakabali duni kiikolojia dhidi ya lugha za jamii.

3.0 Mkabala wa Kinadharia

Sera za lugha zinaweza kuainishwa kuwa ni za ndani au za nje katika nchi mbalimbali duniani ikiwa ni pamoja na Tanzania. Kwa mujibu wa Bokamba (2011), kuna sera za lugha zinazoegemea lugha za ndani na zile zinazoegemea lugha za nje.

Sera zinazoegemea lugha za nje zinasisitiza matumizi mapana ya lugha za mataifa yaliyowahi kutawala nchi za pembezoni wakati wa ukoloni. Sera zinazoegemea lugha za ndani ni zile zinazolenga kukuza lugha za ndani kwa ajili ya matumizi mapana. Kwa maelezo ya Bokamba (*keshatajwa*) nchi nyingi za Kiafrika sera zake za lugha zimeegemea kwenye lugha za nje kutokana na athari za ukoloni. Tanzania ni miongoni mwa nchi chache barani Afrika ambazo zimeegemea sera ya lugha ya ndani kwa kukuza Kiswahili kuwa lugha ya taifa. Hata hivyo, Sera ya Lugha ya Tanzania iliyopo inatweza lugha za jamii ambazo ni muhimu katika kukuza lugha ya Kiswahili na maarifa asilia kwa ustawi wa jamii na taifa kwa jumla. Hata hivyo, kwa mahitaji ya utafiti huu, uainishaji wa sera za lugha kitaksonomia umetumika kuwa msingi wa kinadharia katika kuelewa jinsi Sera ya Lugha ya Tanzania inavyoathiri ikolojia ya lugha na kuhatarisha mustakabali wa lugha za jamii nchini Tanzania.

Nadharia ya uainishaji wa sera za lugha kitaksonomia inazingatia mwelekeo wa itikadi unaooneshwa na mamlaka za nchi kuhusiana na kiwango cha utashi kuhusu masuala ya ukuzaji na matumizi ya lugha katika jamii. Skutnabb-Kangas (2000) anadondoa kutoka kwa Cobarrubias (1983) anayebainisha aina kuu tano za itikadi za sera za lugha kitaksonomia: kwanza ni itikadi inayokusudia kuua lugha. Hii ni itikadi inaonesha dhamira ya wazi kimamlaka kuhakikisha kwamba lugha inatoweka katika ikolojia. Mauaji ya kimbari ya wazungumzaji wa lugha husika na majina ambayo yakitumika yanapunguza nguvu ya lugha katika mahusiano yake na lugha zingine kwenye ikolojia ni baadhi ya nyenzo zinazotumika kuhakikisha kwamba lugha husika inatoweka katika ikolojia.

Aina ya pili ya itikadi ya sera ya lugha kitaksonomia ni ile inayoiacha lugha ijifie yenyewe. Katika sera ya namna hii kunakuwa na matamko mazuri kwa kuyasoma lakini hayaambatani na dhamira ya dhiti na mpango madhubuti wa utekelezaji wa sera husika ya lugha. Tatu, ni itikadi isiyounda mkono ujitokezaji pamwe wa lugha. Katika sera ya aina hii, kuwapo kwa wingilugha kunachukuliwa kuwa ni kikwazo cha umoja wa kitaifa na maendeleo ya haraka. Kwa mujibu wa Canagarajah (2005), mtazamo huu unachukulia kuwa ni vigumu kuwa na lugha zaidi ya moja na kugawana dhima kwa kukamilishana bila jamii moja kusilimishwa kwa nyingine na kuzifanya lugha zinazotawaliwa zitoweke. Nne, ni itikadi ya kitaksonomia inayokubali ujitokezaji pamwe wa lugha zaidi ya moja kwa kiasi kidogo. Katika aina hii ya itikadi dhidi ya lugha kunatokea tofauti za ugawaji wa dhima za lugha ambapo lugha moja inapewa maeneo mengi na muhimu zaidi ya matumizi kuliko nyingine. Tano, ni itikadi ya kitaksonomia ya kuifanya lugha kuwa rasmi. Lugha rasmi ina hadhi ya juu ikilinganishwa na lugha isiyo rasmi. Urasmi na usorasmi ni istilahi zinazoashiria tofauti za nguvu miongoni mwa lugha katika ikolojia. Kiuchambuzi, kunaweza kuwa na mwingiliano wa aina zote tano za itikadi katika sera za lugha moja kama ilivyo ya Tanzania. Uelewa wa uhusiano wa lugha

kwa msingi wa nadharia hii utasaidia kufikiria upya dhana ya wingilugha na sera za lugha jumuishi kwa ajili ya maendeleo ya jamii yenye utajiri mkubwa wa kiisimu.

4.0 Mbinu za Utafiti

Data za makala haya zilitokana na ukusanyaji na uchambuzi wa data za mabango ya matangazo ya makampuni ya mawasiliano ya simu kutoka katika mandhari-lugha ya jiji la Mbeya nchini Tanzania. Jumla mabango ya matangazo 156 yalipigwa picha na kufanyiwa uchambuzi wa lugha zinazojitokeza katika mabango hayo. Vilevile, mbinu ya usaili na maofisa wa mamlaka za serikali zinazosimamia lugha na utamaduni pamoja na mawasiliano kwa jumla ilitumika. Usaili ulisaidia kufahamu msimamo wa serikali kuhusu nafasi ya lugha za jamii kisinkronia. Data za uchambuzi wa mabango ya matangazo na data za usaili zimewasilishwa kwa picha na uafafanuzi wa kinathari. Ufafanuzi wa kinatahari umefanyika kwa kuzingatia msingi wa nadharia ya uchambuzi wa sera ya lugha kitaksonomia ili kurahisisha uelewekaji wa maudhui ya data hizo yanapohusishwa na Sera ya Lugha ya Tanzania. Kwa hiyo, makala haya yanahusisha matokeo ya utafiti na itikadi ya Sera ya Lugha ya Tanzania kuhusu lugha za jamii na jinsi ikolojia kandamizi inavyojengwa na kuimarishwa.

5.0 Matokeo ya Utafiti na Mjadala

Matokeo ya uchambuzi wa mabango ya matangazo 156 yalionesha kuwa hakuna matumizi ya lugha za jamii katika matangazo hayo. Bali kulikuwa na matumizi ya lugha ya Kiingereza na Kiswahili kama inavyoonekana katika vielelezo Na. 1-3.

Kielelezo Na. 1: Bango la lugha mbili – Kiswahili na Kiingereza
Chanzo:Uwandani (2019)

Kielelezo Na. 1 kinaonesha bango la tangazo la lugha mbili. Lugha zilizopo hapo ni Kiswahili na Kiingereza. Mabango mengine yaliandikwa kwa lugha mojawoja kama yanavyoonekana katika Kielelezo Na. 2 na Kielelezo Na. 3 kama ifuatavyo:

Kielelezo 2: Bango la lugha moja - Kiswahili

Kielelezo 3: Bango la lugha moja - Kiingereza

Vielezo Na. 1-3 vinaakisi ujitokezaji wa lugha ya Kiswahili na Kiingereza katika mandhari-lugha. Katika mabango yote 156 ruwaza za ujitokezaji wa lugha mbili ulikuwa umetamalaki, kukiwa na tofauti za kimpangilio.

Lugha hizo hutumika ama kwa pamoja au kila moja peke yake katika mabango ya matangazo. Kwa upande mmoja matokeo hayo yanaweza kufasiliwa kuwa ni kusudio la makampuni ya mawasiliano ya simu kuwafikia walengwa ambao hawazungumzi lugha moja ya jamii kama ilivyo Kisafwa. Hata hivyo, fasili hiyo inaweza kuhojiwa kwa sababu ya kuwapo kwa matumizi ya lugha ya Kiingereza katika mabango hayo huku hali halisi ikionesha kuwa ni wakazi wachache tu ambao wanaweza kuelewa lugha hiyo. Vilevile, si wazungumzaji wote wa lugha za jamii wanaelewa Kiswahili au Kiingereza kwa kusikia au kusoma katika mabango ya matangazo. Katika hali hiyo, wazungumzaji wa lugha za jamii wasiojua Kiswahili na Kiingereza hawawezi kusoma ujumbe husika. Kukabiliana na hali hiyo, utashi wa kukuza lugha za jamii sambamba na Kiswahili na lugha zingine za kigeni unahitajika ili kuimarisha mawasiliano kwa jamii nzima bila kujali tofauti za kiisimu, suala ambalo ni muhimu katika kuimarisha ikolojia ya lugha. Afisa

Utamaduni mmojawapo alipoulizwa kuhusu ufanisi wa mabango ya matangazo ya makampuni ya mawasiliano ya simu katika kuwafikia wateja wao alikuwa na haya ya kueleza:

sasa ninachojua ni kwamba kwa sababu wameyaweka [mabango ya matangazo] ili watu wasome wapate ujumbe ule ambao wamekusudia wao kuufikisha. [ujumbe] wanapata wale ambao ni waelewa wa lugha yenyewe iliyoko kwenye tangazo lile. Kama ni Kiswahili, atapata ujumbe ambaye anajua Kiswahili, kama ni Kingereza atapata ujumbe ambaye anajua Kingereza. Lakini kwa wale watumiaji tu wa lugha zile za kwao [lugha za jamii], lugha mama zao ni ngumu kuelewa. Kwa sababu wanaweza wasijue, lakini wengine pia hawawezi kusoma. Kwa hiyo, kama unaweza ukapita sehemu kama Usafwani *original* [halisi] huku kwenyewe, pengine wengine hawawezi hata kusoma. Kwa sababu hata kulisoma lile bango ni shida kidogo, kwa hiyo hicho ndicho ninachokiona mimi kuhusu nafasi ya mabango.

Chanzo: Uwandani (2019)

Mtoataarifa katika dondoo hapo juu anadokeza masuala makubwa mawili kuhusiana na uwezekano wa watu kupata ujumbe kutokana na mabango ya makampuni ya mawasiliano ya simu. Kwanza, ni uelewa wa lugha inayotumika. Pili, ni stadi za kusoma kwa sababu mabango yanatumia lugha ya maandishi. Sharti la kujua kusoma linaweza kutatiza ujumbe kuwafikia walengwa kwa lugha yoyote itakayotumika katika matangazo husika. Kinachohojiwa katika makala haya ni utashi duni wa mamlaka za lugha kuacha kabisa kutumia lugha za jamii kwa matumizi mbalimbali ikiwa ni pamoja na matangazo ya makampuni ya mawasiliano ya simu. Kuna suala linaloibuka katika mijadala mingi kuhusu lugha gani ya jamii itatumika miongoni mwa lugha nyingi zilizopo mijini ambako kuna watu wenye historia tofauti za kiisimu. Majibu ya swali hili yanategemea misingi ya kisera inayowekwa na mamlaka husika kuhusu matumizi ya lugha. Maoni ya makala haya ni kwamba sera ya lugha inapaswa kuzingatia ikolojia ya wingilugha na kuchochea uanuwailugha, badala ya kuzipendelea lugha chache kwa gharama ya kutoweka kwa lugha zingine. Sera iliyopo nchini Tanzania haitoi nafasi kwa lugha za jamii kutumika hadharani. Matokeo yake, uwililugha wa Kiswahili na Kiingereza unajitokeza na huo ni mtazamo potofu kudhani kuwa lugha mbili hizo zinakidhi haja ya mawasiliano kana kwamba walengwa wote wa matangazo hayo wana usuli mmoja wa lugha. Kuziacha pembeni lugha za jamii, kitaksonomia ni mwelekeo wa kutopenda wingilugha na uanuwailugha katika jamii kwa visingizio vya gharama na kudumisha utaiifa, suala ambalo haliwezi kuachwa bila kusahiliwa.

Kukosekana kwa lugha za jamii katika mandhari-lugha ya jiji la Mbeya ni kuficha uhalisi wa wingilugha katika jamii hiyo. Matokeo haya yanaweza kulinganishwa na matokeo ya Adebileje (2017) ambaye hakubaini kipengele hata kimoja cha Uafrika katika mandhari-lugha ya miji ya Lagos na Port Harcourt ambamo Kiingereza kilitamalaki. Vipengele vya Uafrika huweza kuwa lugha, mavazi au kitu kingine

chochote ambacho kinaweza kuhusishwa na utamaduni wa Kiafrika. Matumizi ya mabango ya wingilugha na vionjo tofautitofauti katika mandhari-lugha ni ushahidi wa utambulisho wa pamoja wa makundi yenye usuli tofauti wa kiisimu na kiutamaduni katika jamii. Kwa hiyo, kukosekana kabisa kwa lugha za jamii katika mandhari-lugha ya jiji la Mbeya ni kujaribu kufuta uhalisia wa jamii ya wingilugha katika jiji hilo, suala ambalo linakinzana na madai ya haki za lugha.

Hali hiyo imewekewa msingi wake na sera ya lugha ambayo haiambatani na utashi wa kukuza lugha hizo. Badala yake kuna itikadi ya kuu lugha hizo kwa fasili zake katika viwango vyote vitano kama ilivyoenezwa katika mkabala wa kinadharia. Wakati wa ukusanyaji wa data za utafiti huu, Mamlaka ya Udhhibiti wa Mawasiliano ilipoulizwa kuhusu nafasi ya lugha za jamii katika matangazo ilionesha msimamo mkali kwamba hazipaswi kutumika hadharani na mtoataarifa mmojawapo alikuwa na haya ya kueleza:

Katika utangazaji kuna sheria kabisa ambayo inasema kwamba katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania lugha itakayotumika ni Kiswahili na Kingereza tu. Huruhusiwi kutumia lugha nyingine. Kwa hiyo, Kiswahili kimepewa kipaumbele, lakini kuna kanuni tena ambayo inasema Kiswahili kiwe ni Kiswahili fasaha. Eee, na huruhusiwi kuchanganya Kiswahili na Kiingereza, ipo kwenye kanuni. Kwa hiyo, kuna kanuni zinazowaongoza vituo vya utangazaji kutumia Kiswahili fasaha. Yaa, suala la lugha limepewa kipaumbele.

Chanzo: Uwandani (2019)

Msimamo huu unaonesha jinsi ambavyo ikolojia ya lugha nchini Tanzania ni kandamizi na hakuna mustakabali mwema wa lugha za jamii. Sera ya Habari na Utangazaji ya Mwaka 2003 inaeleza bayana kwamba lugha itakayotumiwa na vyombo vya habari nchini Tanzania ni Kiswahili na Kiingereza. Ingawa katika msimamo huo vinatajwa vyombo vya habari kama vile runinga na redio, mantiki inaonesha kwamba kauli hiyo inagusa pia matangazo ya biashara sawa na yale yanayojitokeza kwenye mabango ya makampuni ya mawasiliano ya simu. Msimamo huu wa Sera ya Habari Tanzania, haushangazi kwa kuwa kinachojitokeza ni utekelezaji wa Sera ya Lugha ya Tanzania. Katika uanishaji wa sera za lugha kitaksonomia, dhana ya kuzifanya lugha mbili kuwa rasmi na zingine si rasmi ni mkakati wa kuziua lugha zisizo rasmi kimyakimya bila kuhofia upotevu wa maarifa asilia yaliyofumbatwa katika lugha hizo.

Miongoni mwa masuala kumi na matatu yanayojadiliwa na Kishe (2014) kuwa ni nyenzo za msingi za kuhifadhi na kupanua wigo wa matumizi ya lugha ya Kiswahili nchini Tanzania ni pamoja na matumizi ya lugha husika kwenye matangazo na mabango ya biashara. Masuala mengine ni kuhifadhi nyaraka, kuhamasisha jamii na kuitambua lugha kikatiba. Kimsingi, masuala hayo yanahusu lugha yoyote inayohitaji kuhifadhiwa na kupanuliwa kwa matumizi yake. Wakati masuala hayo

yanatekelezwa nchini Tanzania kwa ajili ya lugha ya Kiswahili kwa utashi unaoweza kutiliwa shaka kama ambavyo imeelezwa vizuri na Kishe (2014), masuala hayo kama nyenzo muhimu ya kulinda na kuhifadhi lugha hayajafikiriwa kabisa kwa upande wa lugha za jamii. Haya yanafanyika bila kujali kwamba lugha yoyote inahitaji kuhifadhiwa na kuongezewa hadhi kimatumizi.

Kwa maoni ya makala haya, lugha za jamii zinahitaji zaidi kuhifadhiwa na kupanuliwa wigo wa matumizi yake ili ziweze kuchangia ustawi wa jamii na kuendeleza ukuaji wa lugha ya taifa (Kiswahili) kuliko hali ilivyo kwa wakati huu. Hata hivyo, utekelezaji wa hatua za uhifadhi wa lugha hutegemea utashi wa jamii husika ili kutenga rasilimali za azma hiyo. Kukosekana kwa juhudi kama hizo kama hali halisi inavyodhihirika, ni ushahidi kwamba lugha za jamii za Tanzania hazina mustakabali mzuri, suala ambalo linaakisi itikadi ya mamlaka za nchi dhidi ya lugha za jamii. Kukosekana kwa lugha hizo kunaakisi msimamo wa Sera ya Lugha ya Tanzania ambayo inazitilia shaka lugha za jamii na kuzichukulia kama kitisho cha utafa na maendeleo. Kuendelea kutumia istilahi ya 'kabila/makabila' bila kuchukua tahadhari dhidi ya fahiwa hasi za kisemantiki zilizomo katika istilahi hiyo, ni mkakati wa kuzipunguzia nguvu na umuhimu lugha za jamii kama inavyofafanuliwa kitaksonomia. Matokeo ya utafiti huu yalipowianishwa na Sera ya Lugha ya Tanzania, yalionesha kuafikiana na itikadi ya kuziacha lugha za jamii zijifie zenyewe kwa kuzinyima fursa ya kutumika na kuhifadhiwa.

Sera ya Lugha ni nyenzo muhimu katika kujenga ikolojia ya lugha katika muktadha wa wingilugha kama ilivyo Tanzania. Sera ya Lugha ya nchi na jinsi lugha zinavyohusiana na kugawana dhima katika muktadha wa wingilugha huathiri muundo na uthabiti wa ikolojia ya lugha katika jamii husika. Hii ina maana kuwa sera ya lugha ina nafasi kubwa ya kuamua aina ya ikolojia ya lugha zilizopo katika muktadha wa wingilugha. Sera ya lugha isiyozingatia ikolojia linganifu hudumaza uanuwailugha katika jamii husika. Uanuwailugha ni matumizi halisi ya lugha zaidi ya moja katika jamii ya wingilugha. Mühlhäusler (1996) anaeleza kwamba kila lugha ni muhimu katika ikolojia inayohusika kwa sababu usuli tofauti wa kiisimu ni muhimu kwa ajili ya ustawi endelevu wa jamii. Licha ya mantiki hiyo, Sera ya Lugha ya Tanzania haijafanikiwa kujenga ikolojia msawazo ya lugha, suala ambalo linatishia mustakabali wa kuendelea kuwapo kwa lugha za jamii nchini Tanzania. Hii inatokana na msimamo wa sera ya lugha kama inavyofafanuliwa katika aya zinazofuata.

Sera ya Lugha katika Sera ya Utamaduni (1997:10) kwenye Ibara ya 3.1.5 kuhusu lugha za jamii inaeleza masuala mbalimbali. Suala mojawapo ni kwamba, lugha za asili [lugha za jamii katika makala haya] zitaendelea kutumika kama hazina na chanzo cha kukuza Kiswahili. Tamko hili lina maana kwamba dhima ya lugha za jamii ni kuchangia ukuaji wa Kiswahili kwa kuzalisha msamiati na istilahi zinazohitajika katika lugha ya Kiswahili. Hii ina maana kwamba lugha za jamii

zenyewe hazijapewa jukumu lingine isipokuwa kutumika kuwa malighafi kwa ajili ya makuzi ya lugha ya Kiswahili. Msimamo huu wa sera unawiana na hali ya kiisimujamii katika jiji la Mbeya na Tanzania kwa jumla.

Wakazi wa asili wa jiji la Mbeya ni wazungumzaji wa lugha ya Kisafwa. Pia, kuna wazungumzaji wa lugha zingine za jamii kutokana na mwingiliano kama ilivyo katika miji mingi duniani. Pamoja na hali hiyo ya kiisimujamii, hakukuwa na bango hata moja lenye kiambo cha lugha yoyote ya jamii. Maafisa wa wizara inayohusika na lugha na utamaduni walipoulizwa kuhusu uwezekano wa kukuza lugha za jamii kwa kiwango cha kuzifanya zitumike katika maeneo ya umma walikuwa na haya ya kueleza:

Kwa sasa ni vigumu sana kufikiria kukuza lugha za makabila hadi kiwango cha kuweza kutumika kwenye maeneo ya umma. Kumbuka mpaka sasa hatujakifanya Kiswahili kuwa lugha ya kufundishia. Hii ni kwa sababu utashi wa kisiasa bado hauko mkubwa sana. Na hii ni muhimu kufahamu kwamba kazi ya kutunga sera ni ya wizara lakini utekelezaji wake ni wa wananchi. Lugha zetu nyingi (za jamii) zitapotea kwa sababu kitu chochote kisipowekwa kwenye maandishi kinapotea. Kimsingi kuacha kuandika lugha za jamii si sawa kwa sababu usipojua asili yako basi hata unakoelekea hukujui.

Chanzo: Uwandani (2019)

Majibu yanayotolewa katika dondoo hapo juu yanaonesha hali halisi ya nafasi ya lugha za jamii katika ikolojia ya lugha nchini Tanzania. Kinachothibitika katika dondoo hilo ni kwamba licha ya Kiswahili kupendelewa kinapolinganishwa na lugha za jamii, bado kuna misingi dhaifu ya ukuzaji na uhifadhi wake. Changamoto za matumizi ya nyenzo za kuhifadhi na kupanua wigo wa matumizi ya lugha imekwisha kufafanuliwa vema na Kishe (2014) na makala haya yanakubaliana na uafafanuzi huo.

Kukosekana kwa lugha za jamii katika mandhari-lugha ya jiji la Mbeya kunafanana na matokeo ya utafiti wa Lusekelo (2019) aliyechunguza ruwaza za matumizi ya lugha katika mji mdogo wa Orkesumet nchini Tanzania ambako matokeo yalionesha kwamba licha ya lugha ya Kimasai kuwa na matumizi mapana katika mazungumzo lakini haikudhihirika kabisa katika mandhari-lugha. Hata hivyo, Lusekelo alibainisha majina ya maduka na kuyahusisha na lugha za jamii bila kuweka bayana ni lugha ipi mahususi ya jamii ilihusishwa na majina hayo.

Wakati lugha za jamii nchini Tanzania hazionekani katika maeneo ya umma kutokana na ikolojia kandamizi inayochagizwa na Sera ya Lugha ya Tanzania, Lanza na Woldemariam (2009) wanabainisha kwamba mji wa Tigrinya nchini Ethiopia ulitawaliwa na lugha za Kitigrinya na Kiamhariki ambazo ni lugha za jamii sawa na lugha za jamii nchini Tanzania. Tofauti hii inasababishwa na ukweli

kwamba Sera ya Lugha ya Ethiopia inalenga kuzikomboa lugha zote na kujenga ikolojia msawazo ambamo lugha zote zinapewa nafasi ya kutumika na kuendelezwa tofauti na hali ilivyo nchini Tanzania.

Msisitizo wa Sera ya Lugha ya Tanzania kuhusu lugha za jamii kuwa hazina na chanzo cha kukuza Kiswahili unaweza kufasiliwa kuwa ni kuzifanya lugha hizo kuwa chimbuko la msamiati na istilahi kadiri inavyowezekana kwenye lugha ya Kiswahili ili kukidhi mahitaji mapya ya matumizi ya Kiswahili ikiwa ni lugha ya Taifa. Hata hivyo, kwa mujibu wa Sewangi (2007), ikiwa msamiati au istilahi hazitokani na uvumbuzi, basi hutokana na uhamishaji wa maarifa. Katika muktadha wa lugha ya Kiswahili, kwa kiasi kikubwa istilahi zinaundwa kwa lengo la kuhamisha maarifa kuliko uvumbuzi. Kwa msingi huo, kwa kuwa lugha za jamii zina mchango mdogo wa kiuvumbuzi na maarifa, kunakuwa na uwezekano mdogo wa Kiswahili kuchukua istilahi kutoka kwenye lugha za jamii. Kutokana na hali hiyo, lugha nyingi za jamii zinasalia bila matumizi hata yale finyu ambayo yamesisitizwa katika Sera ya Lugha. Hii ni sababu mojawapo inayotumika katika makala haya kutoa hoja kwamba kuna ikolojia kandamizi dhidi ya lugha za jamii nchini Tanzania.

Vilevile, kuunda istilahi za Kiswahili kutokana na lugha za jamii kunakwamishwa na uwezo mdogo wa kufadhili tafiti katika lugha za jamii za Tanzania. Kutokana na ukosefu wa rasilimali fedha, hata istilahi za lugha za jamii zinapopatikana, zinakosa mashiko kwa watumiaji kutokana na kutosambazwa kwa wakati. Kwa hiyo, tofauti na kusudio la Sera ya Lugha ya Tanzania kwamba lugha za jamii ziwe hazina ya kuneemesha lugha ya Kiswahili, lugha za kigeni huneemesha zaidi lugha ya Kiswahili kutokana na jamii zake kufanya uvumbuzi kwa kasi. Maneno yake huingia kwenye lugha ya Kiswahili wakati mwingine bila kufuata utaratibu. Kiswahili na Kiingereza pekee ndizo lugha zinazokubalika kisera kutumika katika mandhari-lugha na maeneo ya umma kwa ujumla. Hoja hii inashadidiwa na maelezo ya Lusekelo (2019) anapofafanua kwamba hata Sera ya Vyombo vya Habari inatambua Kiswahili na Kiingereza kuwa lugha pekee za matangazo nchini Tanzania. Mtoataarifa mmojawapo wa mamlaka ya serikali nchini Tanzania alipohojiwa kuhusu lugha zinazotumika kwenye matangazo alisisitiza kuwa:

... kuna sheria kabisa ambayo inasema kwamba katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania lugha itakayotumika kwa matangazo ni Kiswahili na Kiingereza tu. Huruhusiwi kutumia lugha nyingine. Kwa hiyo, Kiswahili kimepewa kipaumbele lakini kuna kanuni tena ambayo inasema Kiswahili kiwe ni Kiswahili fasaha sio bora Kiswahili.

Chanzo: Uwandani (2019)

Maelezo hayo yanaonesha jinsi ambavyo Sera ya Lugha na sheria zingine za matumizi ya lugha zinavyotumika kujenga ikolojia kandamizi dhidi ya lugha za jamii nchini Tanzania. Athari za muda mrefu za ukandamizaji huo ni za pande

mbili. Mosi, Kiswahili hakinufaiki na hazina ya lugha za jamii kwa sababu hakuna utashi mkubwa wa kufanya tafiti za kuneemesha Kiswahili kutokana na lugha hizo. Kwa mfano, Taasisi ya Taaluma za Kiswahili (TATAKI, 2018) iliunda istilahi za taaluma ya utafiti. Nyingi ya istilahi hizo zilitokana na tafsiri kutoka Kiingereza kwenda Kiswahili kwa sababu ya uhamishaji wa maarifa ya utafiti kutoka lugha ya Kiingereza kwenda lugha ya Kiswahili. Aidha, BAKITA (2022) iliunda na kusambaza istilahi sanifu za benki na mseto. Katika orodha ya istilahi hizo, ushirikishwaji wa lahaja za Kiswahili au lugha zingine za Kibantu na za Kiafrika hauakisiwi ipasavyo kama ambavyo imekuwa ikisisitizwa katika miongozo mbalimbali. Katika hali hiyo, Kiswahili hakinufaiki kikamilifu na lugha za jamii kama hazina yake licha ya nadharia za uundaji wa istilahi kuziweka lugha za jamii katika ngazi ya pili ya uzalishaji wa istilahi za Kiswahili baada ya kushindwa kupata istilahi husika kutoka kwenye lahaja mbalimbali za Kiswahili.

Athari ya pili ni kutoweka kwa lugha za jamii kutokana na kukosa matumizi na uhifadhi. Hii inatokana na ukweli kwamba wakati maneno ya mkopo kutoka lugha za kigeni yanaongezeka katika lugha ya Kiswahili kwa kasi kubwa, tafiti za msamiati na istilahi kutoka lugha za jamii zinakabiliwa na changamoto ya rasilimali fedha na mtazamo hasi wa mamlaka kuhusu lugha hizo. Kwa ujumla, lugha za jamii hazipewi nafasi kuwa zinaweza kuchangia maarifa kwa ajili ya maendeleo na ustawi wa watu nchini Tanzania. Pia, Sera ya Utamaduni (1997:10) kuhusu lugha za jamii, katika Ibara ya 3.2.1 inaweka bayana kwamba jamii zetu zitaendelea kutumia na kujivunia lugha zetu za asili. Katika hali ya kawaida mtu anapojivunia kitu chake cha thamani hawezi kufanya hivyo akiwa amejifungia chumbani. Daima hutoka hadharani na kuonesha hisia zake za ndani juu ya furaha yake. Lugha za jamii hazitumiki nje ya mipaka yake ya vijiji na vitongoji tena kwa mawasiliano yasiyo rasmi.

Katika utafiti huu, ilibainika kwamba kuna msimamo mkali wa serikali katika kuzihusisha lugha za jamii na ukabila, uvunjifu wa amani na mgawanyiko wa umoja wa kitaifa. Msimamo wa serikali ya Tanzania bado uko thabiti kuwa lugha za jamii ni chimbuko la hisia za ukabila na kikwazo cha amani na umoja wa kitaifa. Hayo yalithibitika wakati wa mahojiano baina ya mtafiti na mtoataarifa wa mamlaka za serikali alipoulizwa kuhusu uwezekano wa kukuza lugha za jamii hadi kuziwezesha kutumika kwenye vyombo vya habari. Mtoataarifa huyo alisisitiza kwamba hakuna mpango wa kukuza lugha za jamii ambazo zinaweza kuathiri utafiti. Katika kusisitiza hilo, alitoa mfano jinsi matangazo ya redio kwa Kimasai yalivyositishwa:

Kulikuwa na taarifa ya habari kwa Kimaasai. Kila kitu Kimaasai, lakini baadae wanatafsiri. Kwa muda mrefu kidogo, lakini baadaye tumeona kwamba imetosha. Kwa sababu wamefahamu Kiswahili. Kwa sababu inaonekana na wengine watadai hizo redio za Kinyamwezi, Kipare, Kimakonde sijui watadai nini. Lakini hiyo ilikuwa ni makusudi kabisa

baada ya kufanya utafiti na kuona kwamba Wamaasai wengi habari zinawapita kutokana na kutoelewa lugha ya Kiswahili. Kwa sasa kibali kimefutwa, hakuna tena matangazo ya aina hiyo.

Chanzo: Uwandani (2019)

Ni dhahiri kwamba lugha za jamii hazipewi uhuru unaovuka mipaka ya maeneo yake ya asili. Baadhi ya tafiti za kiisimujamii (Msanjila, 2003) zimebainisha wazi kuhusu kushuka kwa hadhi ya lugha za jamii baada ya uhuru kuliko wakati wa ukoloni. Sababu mojawapo ya kushuka hadhi ni kutumika katika mawanda finyu, hoja ambayo inaungwa mkono na Obuchi (2019) anapozungumzia masuala yanayohatarisha lugha, kuwa ni pamoja na matumizi ya lugha husika katika mawanda finyu. Kwa hiyo, mamlaka za serikali ni wakala mkuu wa ujenzi wa ikolojia kandamizi dhidi ya lugha za jamii nchini Tanzania.

Licha ya baadhi ya matamko ya Sera ya Lugha kuwa mazuri kwa kuyasoma, utashi mdogo wa kuyatekeleza unachochea mustakabali hatarishi kwa lugha za jamii nchini Tanzania. Katika makala haya, hii ni sababu nyingine inayotufanya tueleze kwamba Sera ya Lugha ya Tanzania inajenga ikolojia kandamizi dhidi ya lugha za jamii, suala ambalo lina madhara kwa lugha zenyewe za jamii na lugha ya Kiswahili, hivyo, kuathiri ustawi wa jamii nzima.

6.0 Hitimisho

Makala haya yamebainisha ikolojia kandamizi ya lugha iliyopo nchini Tanzania ambayo inahatarisha mustakabali wa lugha za jamii. Taarifa zilizotumika ni za kiisimujamii zilizokusanywa katika mandhari-lugha kwa picha na usaili. Matokeo yanaonekana bayana kwamba Kiswahili na Kiingereza ni lugha pekee zinazotumika katika mandhari-lugha. Uchambuzi umeonesha kwamba Sera ya Lugha ya Tanzania inatambua kuwa kuna wingilugha. Hata hivyo, katika kugawa dhima za lugha, ni lugha mbili tu Kiswahili na Kiingereza ndizo zinazopewa hadhi rasmi. Lugha za jamii zinaachwa zitumike katika maeneo finyu. Kwa kutumia nadharia ya uanishaji wa sera za lugha kitaksonomia, imeelezwa bayana kwamba ikolojia hiyo kandamizi imewekewa misingi na itikadi za mamlaka za serikali yenye lengo la kukuza lugha, uwililugha na kuzichukulia zingine kuwa kikwazo cha umoja wa kitaifa na ustawi wa jamii. Mwelekeo wa itikadi ya mamlaka nchini Tanzania ni pamoja na kuzisilimisha jamii kimyakimya ili hatimaye ziachane na lugha zake za jamii na kutumia Kiswahili ambacho ni lugha ya taifa. Kiisimujamii, itikadi ya namna hiyo ni tishio kubwa kwa lugha za jamii za Tanzania, wingilugha, uanuwailugha na ikolojia msawazo. Pendekezo la makala haya ni kwamba mamlaka zinazohusika na lugha na utamaduni zichukue hatua ya kufanya mapitio ya sera ili kuwa na sera inayokuza lugha nyingi iwezekanavyo katika ikolojia.

Marejeleo

Backhaus, P. (2007) *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

- Baraza la Kiswahili la Taifa (2022) “Istilahi Sanifu za Benki na Mseto”. Dar es Salaam: BAKITA.
- Blommaert, J. (2013) *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes*. Bristol: Multilingual Matters.
- Bokamba, E.G. (2011) “Ukolonia in African Language Policies and Practices”. Katika E.G. Bokamba (Mh.) *Selected Proceedings of the 40th Annual Conference on African Linguistics.* Somerville: Cascadilla Proceedings Project. kur. 146-167.
- Bwenge, C. (2012) “English in Tanzania: A linguistic Cultural Perspective”. *International Journal of Language, Translation and International Communication*, Juz. 7: 161-192.
- Bwenge, C. (2009) “Language choice in Dar es Salaam Billboards”. Katika F. McLaughlin (Mh.) *The Languages of Urban Africa*. British Cataloguing-in-Publications. kur 752-776.
- Canagarajah, S.A. (2005) “Reconstructing Local Knowledge, Reconfiguring Language Studies”. Katika S.A. Canagarajah (Mh.) *Reclaiming the Local in Language Policy and Practice*. New Jersey: Routledge. kur. 3-24.
- Carlsson, N. (2021) *One Nation, One Language? National Minority and Indigenous Recognition in the Politics of Immigrant Intergration*, Tasnifu ya uzamivu (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Södertröns. Imepatikana katika <https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1510021/fulltext01.pdf> tarehe 23/11/2021.
- Coulmas, F. (2009) “Linguistic Landscaping and the Seed of the Public Sphere”. Katika E. Shohamy na D. Gorter (Wah.) *Linguistic landscape: Expanding the Scenery*. London: Routledge. kur. 13-24.
- Fishman, J. (2009) “Language Policy and Language Shift”. Katika T. Ricento (Mh.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Methods*. Victoria: Blackwell Publishing. kur. 311-328.
- Gallina, F. (2016) “The Italian Language in the Tanzanian LL: Between the Italian way of Life and Mass Tourism”. Katika R. Blackwood, E. Lanza na H. Woldemariam (Wah.) *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscape*. London: Bloomsbury. kur. 37-51.
- Gorter, D. (2006) “The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism”. Katika D. Gorter (Mh) *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. kur. 6-7.
- Gorter, D. (2013) *Linguistic Landscape in Multilingual World: Annual Review Intercultural Communication*. London: Routledge.
- Haugen, E. (1972) *The Ecology of Language: Essays by Einar Haugen*. Stanford: Stanford University Press.
- Idara ya Habari-MAELEZO (2021) JPM Amtangaza Jaji Galeba kuwa Shujaa wa Kiswahili. [Mkondoni]. Tarehe 17 Januari, 2023 Inapatikana katika: <http://www.maelezo.go.tz/new/jpm-amtangaza-jaji-galeba-kuwa-shujaa-wa-kiswahili-katika-sheria>.

- Kishe, A. (2014) "Uhifadhi na Upanuzi wa Wigo wa Matumizi wa Lugha ya Kiswahili nchini Tanzania". *Kioo cha Lugha*, Juz. 12: 13-26.
- Landry, R. na Bourhis, R.Y. (1997) "Linguistics Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study". *Journal of Language and Social Psychology*, Juz. 6: 23-49.
- Lanza, E.M. na Woldemariam, H. (2009) "Language Ideology and Linguistic Landscape: Language Policy and Globalization in a Regional Capital of Ethiopia". Katika E. Shohamy, na D. Gorter (Wah.) *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London: Routledge. kur. 88-103.
- Lusekelo, A. (2019) "The Linguistic Situation in Orkesumet, an Urban Area of Simanjiro District of Tanzania". *UJAH*, Juz. 20 (1): 30-60.
- Lusekelo, A. na Alphonse, C. (2018) "The Linguistic Landscape of Urban Tanzania: An Account of the Language of Billboards and Shop-signs in Districts". *Journal of Language, Technology and Entrepreneurship in Africa*, kur. 1-28.
- MLUTA (2009) *Atlas ya Lugha za Tanzania*, Dar es Salaam: Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Moshi, L. (2006) The Globalized World Languages: The Case of Kiswahili. Katika F.A. Olaoba na Michael, A. (Wah.) *Selected Proceedings of the 36th Annual Conference in African Linguistics*. Cascadilla Proceedings Project. kur. 766-775.
- Msanjila, Y.P. (2003) "Kushuka kwa Hadhi ya Lugha za Jamii nchini Tanzania". *Nordic Journal of African Studies*, Juz. 72 (3): 296-309.
- Msanjila, Y.P. (2009) "Haja ya Kuwa na Sera Toshelevu ya Lugha Tanzania: Uzoefu na Changamoto". *Nordic Journal of African Studies*, Juz. 82 (2): 397-417.
- Mühlhäusler, P. (1996) *Linguistic Ecology: Language Change and Linguistic Imperialism in the Pacific Region*. New York: Routledge.
- Obuchi, S.M. (2019) "Juhudi za Kukabiliana na Kuangamia kwa Lugha za Kiafrika". *Jarida la Idara ya Kiswahili na Lugha Zingine za Kiafrika Chuo Kikuu cha Moi*, Juz. 4 (1): 91-103.
- Peterson, R. (2014) *Matumizi na Dhima za Lugha katika Mandhari-lugha ya Jiji la Dar es Salaam*. Tasnifu ya Uzamivu (Haijachapishwa). Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Dar es Salam.
- Petzell, M. (Mh.). (2012) "The Linguistic Situation in Tanzania." Gothenburg: kur. 136-144. Inapatikana katika [https://www.google.com/search?q=Petzell%2C+M.+%2C+\(2012\).+The+linguistic+situation+in+Tanzania](https://www.google.com/search?q=Petzell%2C+M.+%2C+(2012).+The+linguistic+situation+in+Tanzania). Iliisomwa tarehe 17/4/2018.
- Ricento, T. (2009) Theoretical Perspectives in Language Policy: An Overview. Katika T. Ricento (Mh.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Methods*. Victoria: Blackwell Publishing. kur. 3-9.
- Sewangi, S.S. (2007) "Uundaji wa Istilahi za Kiswahili Kileksikografia na Athari zake". *Nordic Journal of African Studies*, Juz. 16 (3): 333-344.

- Shohamy, E. na Gorter, D. (Wah.). (2009) *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London: Routledge.
- Simon, G.F., na Fennig, C.D. (Wah.). (2017) *Ethnologue: Languages of the world 20th Ed.* Texas: SIL International.
- Skutnabb-Kangas, T. (2009) Language Policy and Linguistic Human Rights. Katika T. Ricento, (Mh.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Methods*. Victoria: Blackwell Publishing. kur. 273-291.
- Sterzuk, A. na Fayant, R. (2018) *Towards Reconciliation Through Language Planning for Indigenous in Canadian Universities*. Canada: Routledge.
- TATAKI, (2018) 'Muswada wa Istilahi za Utafiti na Maneno Husiani'. Dar es Salaam: TUKI.
- WEU (Wizara ya Elimu na Utamaduni) (1997). *Sera ya Utamaduni*. Dar es Salaam: Mpiga Chapa wa Serikali.
- Wockelmann, D. (2020) "Language and Tourism in Zanzibar: An Analysis of Othering, Authenticity and Power Relations in Tourists Encounter". Katika A. Mietzner na N. Nassenstein (Wah.) *The Mouth: Critical Studies on language, culture and Society*. Cologne: Hundt Druck GmbH. kur. 1-108.